

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Szkoła polskojęzyczna a wybór drogi życiowej

Author: Barbara Grabowska

Citation style: Grabowska Barbara. (1994). Szkoła polskojęzyczna a wybór drogi życiowej. W: T. Lewowicki (red.), "Kulturowe, społeczne i edukacyjne wyznaczniki dróg życiowych młodzieży z Zaolzia" (S. 70-81). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Szkoła polskojęzyczna a wybór drogi życiowej

Barbara GRABOWSKA

Młodzież polska na Zaolziu posługuje się na co dzień co najmniej dwoma językami (językiem polskim i językiem czeskim) oraz gwaraą cieszyńską. Młodzież ta ma możliwości wyboru szkoły — również ze względu na język, w którym odbywa się nauczanie. Interesujące jest więc, czy młode pokolenie Polaków mieszkających na Zaolziu w Czechosłowacji — obecnie w Czechach — przywiązuje do tego znaczenie. Czy to, że kończą oni szkoły podstawowe polskojęzyczne ma wpływ na wybór dalszej drogi życiowej, na wybór szkoły średniej, studiów?

Odpowiedzi na te i inne pytania ułatwiły badania ankietowe wśród uczniów z klas VIII szkół podstawowych oraz wśród uczniów z klas IV gimnazjum. Badania sondażowe przeprowadzono na Zaolziu w październiku 1992 roku przy pomocy pracowników i studentów Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie. Objęto nimi ogółem 173 uczniów, w tym 118 uczniów z klas VIII (5 oddziałów) i 55 uczniów z klas IV (2 oddziały). Skład liczbowy badanej grupy z podziałem według płci i miejscowości zawiera tabela 1.

Widoczna jest liczbowa przewaga uczniów z Czeskiego Cieszyna, miasta typowego dla całej społeczności polskiej, skupionej wzdłuż granicy. Na tym terenie ludność posługuje się najczęściej gwaraą, zna również język polski i język czeski. W przeszłości używany był również język niemiecki.

Młodzież szkolna uczy się równolegle zarówno języka polskiego, jak i czeskiego. Oceniając stopień znajomości języków, ósmoklasiści uznali,

Tabela 1

Liczba badanych uczniów w poszczególnych szkołach

Liczba uczniów Miejscowość	Klasa	Chłopcy	Dziewczeta	Ogółem
PSP Czeski Cieszyn	VIII	37	43	80
PSP Karwina (Frysztat i Nowe Miasto)	VIII	16	22	38
Gimnazjum — Czeski Cieszyn	IV	27	28	55
	Razem	80	93	173

że bardzo dobrze znają język polski — 82,2% (92% w Karwinie, 77,5% w Czeskim Cieszynie), natomiast język czeski już tylko 40,6% (68,4% w Karwinie, 27,5% w Czeskim Cieszynie). Przed przeprowadzeniem badań spodziewano się odwrotnych proporcji. Sądzono, że właśnie uczniowie cieszyńscy wykażą się lepszym opanowaniem tych języków, choćby tylko ze względu na możliwość częstszego posługiwania się językiem polskim po drugiej stronie granicy. Nawet gdyby brać pod uwagę również subiektywne oceny, w tym brak samokrytycyzmu i deklaracje spotykane w ankietach, to uzyskane wyniki są nieco zaskakujące. Pozostałe osoby znają te języki w stopniu średnim lub słabym.

Wśród bardzo dobrze opanowanych języków 3,3% ósmoklasistów wymienia język niemiecki, dobrze zna go 12,7% (w Karwinie 23,6%, w Czeskim Cieszynie 7,5%), średnio 34,7% (aż 63% w Karwinie, 21,2% w Czeskim Cieszynie). Uczniowie szkoły cieszyńskiej lepiej mają — jak uważają — opanowany język angielski: dobrze zna go 5%, średnio 50%.

Podobnie wysokim stopniem znajomości języków mogą pochwalić się gimnazjaliści z Czeskiego Cieszyna. Bardzo dobrze zna język polski 87,3% uczniów, język czeski 67,2%. Dobrze język polski ma opanowane 12,7% ogółu badanych, natomiast 30,9% język czeski oraz 12,7% zna język angielski i niemiecki. W stopniu średnim językiem niemieckim włada 34,5% gimnazjalistów, a 29,1% włada językiem angielskim. Jeszcze kilkanaście lat temu bardziej popularny w szkołach, m.in. na skutek preferencji i nakazów, był język angielski, choć nawet powiązania rodzinne i ekonomiczne wskazywały już wtedy na język niemiecki. Wyższy poziom znajomości języków wśród gimnazjalistów wynika przede wszystkim z dłuższego czasu ich nauki. Płeć nie jest czynnikiem istotnie różnicującym otrzymane wyniki.

Zarówno ósmoklasiści, jak i uczniowie z klas IV gimnazjum na co dzień posługują się najczęściej gwara i językiem czeskim. W domu gwary używa 79,6% uczniów z klas VIII i 84,5% uczniów z klas IV gimnazjum. Po polsku w domu rozmawia 21,1% ósmoklasistów i 18,1% gimnazjalistów. W domach uczniów chodzących do szkół podstawowych w Karwinie używa się częściej gwary (86,8%) niż języka polskiego (10,5%). Również w domach uczniów cieszyńskich przeważa gwara (76,2%), lecz więcej jest domów, w których mówi się po polsku (26,2%). Wydaje się, że takie wyniki można uzasadnić coraz większą „polskością” Czeskiego Cieszyzna, która wyraża się: spotęgowanym do niesamowitych rozmiarów napływem polskich turystów i handlarzy (język polski na ulicy i sklepie w dzień powszedni), reaktywacją wielu polskich klubów i stowarzyszeń (restauracja siedzib, nowe tabliczki na budynkach), pracą rodziców po polskiej stronie lub z Polakami (polskie stoiska na bazarach w Czeskim Cieszyńsku). W niewielu domach badanych ósmoklasistów (3,3%) mówi się po czesku.

W sklepach i w urzędach badani posługują się najczęściej językiem czeskim i gwara. W Karwinie 92,1% uczniów w miejscach publicznych mówi po czesku, 26,3% używa gwary, a tylko 15,7% języka polskiego. W Czeskim Cieszyńsku więcej ósmoklasistów mówi w sklepach i urzędach po polsku (38,7%). Inni używają języka czeskiego (78,7%) oraz gwary (12,5%). Uczniowie często wymieniali dwa języki, którymi posługują się w zależności od sytuacji.

Podobne wyniki uzyskano wśród uczniów klasy IV gimnazjum w Czeskim Cieszyńsku. W sklepach i urzędach 65,4% badanych mówi po czesku, 56,3% używa gwary, a 27,2% polskiego. I podobnie jak ich koledzy z klas VIII używają języka zależnie od sytuacji.

W towarzystwie kolegów i koleżanek, w sytuacjach nieformalnych młodzież na Zaolziu posługuje się najczęściej gwara (92,3% ósmoklasistów i 85,4% gimnazjalistów), rzadziej językiem polskim (16,7% ósmoklasistów i 23,6% gimnazjalistów). Natomiast najrzadziej używają w towarzystwie rówieśniczym języka czeskiego (11% ósmoklasistów i 10,9% gimnazjalistów). Język, którego młodzież używa w kontaktach towarzyskich, jest uzależniony od osoby, z którą rozmawiają, dlatego też wymieniąją często dwa języki.

Podsumowując, można stwierdzić, że młodzież polska na Zaolziu najczęściej posługuje się gwara, natomiast w miejscach publicznych, w komunikacji oficjalnej wybierają język czeski, na drugim miejscu gwara. Podobne wyniki uzyskano w badaniach socjolingwistycznych przeprowadzonych przez Zakład Badań Etnikum Polskiego w CSSR¹.

¹ Badania socjolingwistyczne przy Uniwersytecie Ostrawskim — Zakład Badań Etnikum Polskiego w CSSR. Ostrawa 1992 (maszynopis).

Młodzież pytana o ocenę znajomości języka polskiego i czeskiego uważa, że zna te języki w równym stopniu — około 50% ogółu badanych. Lepiej język polski zna około 40%, pozostali lepiej mają opanowany język czeski. Zauważamy duże różnice w ocenie znajomości obu języków wśród uczniów szkół podstawowych Czeskiego Cieszyna i Karwiny. W równym stopniu zna oba języki 68,4% ósmoklasistów szkół karwińskich, lepiej język polski zna 15,7%, a lepiej czeski ma opanowany 13,1%; 2,6% badanych nie udzieliło odpowiedzi. Natomiast w szkołach cieszyńskich połowa uczniów zna lepiej język polski, 33,8% ocenia znajomość obu języków w równym stopniu, a 16,2% lepiej zna czeski².

Przedstawione wyniki uzupełniają obraz stopnia znajomości języków przez młodzież polską na Zaolziu.

Od połowy 1991 roku istnieje możliwość swobodnego podróżowania między Czechami i Polską. Dla Polaków z Zaolzia jest to doskonała możliwość częstego bywania w Macierzy, zwiedzania, poznawania nowych miejsc, ludzi, szczególnie najbliższego pogranicza.

Również młodzież korzysta z okazji otwarcia granicy, a przypomnijmy, że przez kilkadziesiąt powojennych lat (tj. 45 lat Polski Ludowej) ruch Polaków z Zaolzia do Polski był poważnie ograniczony i właściwie racjonowany. Ponad połowa uczniów z klas VIII bywa często (co najmniej raz w miesiącu) i bardzo często (co tydzień) w Polsce. Często bywa u nas prawie 3/4 gimnazjalistów. Szczegółowe dane zawiera tabela 2.

Najczęściej w Polsce bywają gimnazjaliści i ósmoklasiści z Czeskiego Cieszyna. Jest to dodatkowa sposobność poznania kraju, którego językiem też się posługują.

Wizyty po drugiej stronie Olzy są najważniejszym, dla ósmoklasistów, czynnikiem przybliżającym Polskę (52,5% ogółu badanych). Równie wysokie miejsce zajmuje szkoła (45,7% badanych). Na trzecim miejscu znalazła się rodzina (35,5% badanych). Uczniowie mogli wybierać 1—2 odpowiedzi. Środki masowego przekazu wymienia tylko co 25 osoba (4,2%).

Chociaż gimnazjaliści częściej bywają u nas, to jednak najwięcej dowiadują się o Polsce w szkole (56,4%); wizyty — jako czynnik przybliżający im kraj — wymienia 43,6% osób. Na trzecim miejscu znalazły się środki masowego przekazu (32,7%), natomiast rodzina dopiero na czwartym (30,9%).

Na podstawie zaprezentowanych wyników badań możemy stwierdzić, że zarówno ósmoklasiści, jak i gimnazjaliści mają bardzo dobrze lub dobrze opanowany język polski, chociaż rzadko się nim posługują, czy to w miejscach publicznych, czy w rodzinie, czy wśród znajomych. Spró-

² Wyniki badań R. Wolarek: *Opinie o szkołach średnich oraz plany edukacyjne i zawodowe* (tekst zamieszczony w niniejszym zbiorze).

Tabela 2

Częstotliwość pobytów w Polsce

Szkoła klasa		Kategoria	Bardzo często — co tydzień	Często — co miesiąc	Kilka razy w roku	Raz w roku	Rzadziej	Nie bywam	Razem
Szkoły Podstawowe	Karwina klasy VIII N=38		6/15,7*	13/34,3	15/39,4	1/2,7	3/7,9	—/—	28/100
	Czeski Cieszyn klasy VIII N=80		26/32,5	30/37,5	18/22,5	2/2,5	3/3,7	1/1,3	80/100
	Ogółem N=118		32/27,2	43/36,5	33/28,0	3/2,5	6/5,0	1/0,8	118/100
Gimna- zjum	Czeski Cieszyn klasy IV N=55		11/20,0	30/54,6	13/23,6	—/—	1/1,8	—/—	55/100

* Liczba/procent (dot. tab. 2—5).

bujmy więc odpowiedzieć na pytanie, czy — i w jakim stopniu — dobra znajomość języka polskiego wpływa na wybór dalszej drogi życiowej (wybór szkoły)?

Uczniowie klas ósmych przy wyborze szkoły średniej w 84,7% będą się kierować własnymi zainteresowaniami. Za 8,4% badanych zdecydowali (lub zdecydują) rodzice. Ważna jest również bliskość szkoły (dla 6,7%), opinie o szkole (4,2%). Tylko 2,5% badanych przy wyborze szkoły średniej będzie się kierowało językiem nauczania w szkole³. Nie zauważono istotnych różnic w odpowiedziach uczniów ze szkół karwińskich i cieszyńskich.

Również zainteresowaniami kierowali się w większości (65,4%) uczniowie z IV klas gimnazjum, wybierając przed trzema laty swoją szkołę. Język nauczania w szkole był ważny dla 20% badanych; na decyzję 7,2% uczniów wpłynęły inne czynniki — namowa nauczycieli oraz oddalenie decyzji o wyborze zawodu. Jedna gimnazjalistka kierowała się bliskością szkoły.

Porównując wyniki obu grup wiekowych, zauważamy, że gimnazjaliści w większym stopniu niż ósmoklasiści kierowali się przy wyborze swojej szkoły językiem nauczania w szkole, ważna więc dla nich była nauka w języku polskim. Potwierdzają to również odpowiedzi na ko-

³ Procent wyborów nie sumuje się do 100, ponieważ uczniowie mogli wybierać więcej niż jedną odpowiedź.

lejne pytania ankiety: „Jak sądzisz, czy polska młodzież na Zaolziu powinna wybierać polskie szkoły?”

Tylko 26,2% ósmoklasistów odpowiada na pytanie twierdząco. Mało jest również odpowiedzi przeczących (5,1%). Dla dużej liczby badanych (38,9%) nie ma znaczenia, do jakiej szkoły ktoś chodzi, 27,9% nie ma zdania na ten temat. Dwie osoby (1,7%) nie udzieliły odpowiedzi. Wśród uzasadnień wyboru szkoły polskiej przez młodzież ósmoklasiści wymieniają najczęściej: „jest to ważne dla zachowania polskości na Śląsku”; „bo jest to oznaka patriotyzmu”; „bo to jest język ojczysty”; „bo jesteśmy Polakami”; „żeby lepiej poznać Polskę”. W uzasadnieniu odpowiedzi „nie” wymieniano: „polskich szkół jest za mało”; „do polskich szkół jest daleko, bo jest ich za mało”; „szkoły czeskie dają takie samo wykształcenie”.

Zastanawiający jest fakt, że duża część uczniów z klas VIII nie przywiązuje znaczenia do języka, w jakim młodzież polska na Zaolziu pobiera kształcenie.

Podobną tendencję zauważono wśród odpowiedzi gimnazjalistów. Dla 45,4% uczniów nie ma znaczenia to, jaki jest język nauczania w szkole, do której uczęszcza polska młodzież. Niemal równie duża grupa (43,6%) jest zdania, że powinna ona wybierać polskie szkoły. Wśród argumentów wymieniano: „każdy Polak w polskiej szkole”; „możliwość studiowania w Polsce”; „dla utrzymania polskości terenu”; „żeby nie zapomnieć języka polskiego”. Tylko jedna osoba jest przeciwnego zdania, uzależniając wybór szkoły tylko od zainteresowań. Zdania na ten temat nie ma 9% badanych. Duża liczba uczniów nie przywiązujących znaczenia do języka nauczania w szkole może stanowić naturalny przejaw tolerancji. Porównując obie grupy wiekowe, zauważamy, że wśród gimnazjalistów było o 17% więcej osób opowiadających się za wyborem szkół polskich przez młodych Polaków na Zaolziu.

Młodzież ze szkół polskich zapytana o to, czy na Zaolziu powinno być więcej polskich szkół, odpowiada w większości twierdząco (47,4% uczniów z klas VIII i 58,1% uczniów z klas IV). Argumentując to, uczniowie piszą: „niektórzy teraz muszą daleko dojeżdżać”; „żebyśmy nie byli zmuszani uczęszczać do czeskich szkół”; „ponieważ jest dużo dzieci, które mówią po polsku”; „bo aktualnie jest ich za mało”; „żeby nie zaginęła wśród nas Polska” oraz „brak polskich szkół zawodowych”; „utrzymanie polskości”. Chociaż niewiele (8,4%—10,9%), to są jednak również głosy przeciwne. Uczniowie ci są zdania, że „żyjąc w granicach Czecho-Słowacji, powinni uczyć się w czeskich szkołach”; „wystarczy tyle, ile jest”; „nie ma na większą liczbę zapotrzebowania!” Duża liczba respondentów (45,7%—29,1%) nie ma zdania na ten temat, 1,8% uczniów z klas IV nie udzieliło odpowiedzi.

Obecnie na Zaolziu jest 28 szkół podstawowych z polskim językiem nauczania. Na poziomie ponadpodstawowym młodzież polska ma do dyspozycji tylko gimnazjum polskie w Czeskim Cieszyńcu i jego filię w Łazach, ponadto klasy polskie przy czeskich szkołach średnich: w Średniej Szkole Ekonomicznej w Czeskim Cieszyńcu (4 oddziały), Średniej Szkole Przemysłowej i Średniej Szkole Medycznej w Karwinie (po 4 oddziały), a także w klasach mieszanych Średniej Szkoły Rolniczej w Czeskim Cieszyńcu⁴. Porównując obecną liczbę szkół i klas polskich np. z wczesnymi latami powojennymi⁵, obserwujemy drastyczny ich spadek⁶. Uwarunkowania tego stanu są różnorodne: chodzi m.in. o zmiany w organizacji systemu oświatowego w Czechosłowacji w roku 1953 oraz w latach 1960—1961, odpływ ludności do miast (Polacy zamieszkiwali przede wszystkim wsie zaolziańskie), przesiedlenia mieszkańców polskich spowodowane szkodami górniczymi. Wpłynęło to na rozproszenie ludności polskiej w środowisku bardzo już zczechizowanym i wymieszanym narodowościowo, a tym samym rozluźnienie więzi z polskim środowiskiem zaolziańskim.

Ze względu na duże rozproszenie polskich rodzin na Zaolziu i małą liczbę szkół częste są przypadki posyłania dzieci polskich do czeskich szkół. Młodzież dostrzega ten stan rzeczy, wie z iloma trudnościami, związanymi z codziennym dojazdem do szkół, borykają się koledzy. Dlatego też osoby badane są zdania, że szkół polskich powinno być więcej.

Uczniowie pytani o szanse i możliwości kształcenia się polskiej młodzieży na Zaolziu dawniej a dziś uważają, że:

- są one takie same — 34,7% uczniów z klas VIII; 45,4% — uczniów z klas IV,
- większe — 25,4% uczniów z klas VIII, 21,8% — uczniów z klas IV,
- nie mają zdania — 26,2% uczniów z klas VIII; 20% — uczniów z klas IV,
- mniejsze — 11,8% uczniów z klas VIII; 12,8% — uczniów z klas IV,
- brak odpowiedzi — 1,9% uczniów z klas VIII.

Młodzież nie ma więc jednoznacznego, „zabarwionego” politycznie czy emocjonalnie stosunku do możliwości kształcenia się i wynika to

⁴ I. Panic: *Szkolnictwo na Śląsku Cieszyńskim po II wojnie światowej*. W: *Dzieci z Zaolzia*. Red. T. Lewowicki. Cieszyn 1992, s. 38.

⁵ Tamże, s. 36—37.

⁶ Filia czeskokcieszyńskiego gimnazjum w Orłowej-Łazach ulega również likwidacji i w tym ważnym ośrodku polskości przestaje działać kolejna szkoła średnia. „Głos Ludu” 1992, nr 124 (24 X).

zapewne z zagwarantowania podstawowych praw (minimum oświatowego), przyzwyczajenia się do dwujęzycznego środowiska, wzajemnej tolerancji wśród młodego pokolenia i wysokiego poziomu w wielu zawodowych i średnich szkołach czeskich. Młodzież zdaje sobie sprawę z tego, że nie może dziś już mieć tych wszystkich szkół średnich, które by chciała, i uczyć się np. zawodu w języku polskim.

Wobec wzrastającej konkurencji na rynku pracy ważne jest, aby po ukończeniu szkoły móc wybrać pracę dającą szanse rozwoju, zadowolenie i satysfakcję. Zapytano więc respondentów o to, w jakiej sytuacji (chodzi o język i ukończoną szkołę) łatwiej jest zdobyć pracę? Wyniki przedstawia tabela 3.

Tabela 3

Szkoła narodowościowa a szanse zdobycia pracy

Kategoria wyboru	Szkoła miasto	Polskie szkoły podstawowe				Gimnazjum polskie w Czeskim Cieszyńsku			
		Karwina	Cieszyn	Ogółem			chłopcy N = 27	dziewczeta N = 28	ogółem N = 55
		ogółem N = 38	ogółem N = 80	chłopcy N = 53	dziewczeta N = 65	ogółem N = 118			
Po ukończeniu polskiej szkoły		2/5,3	6/7,5	2/3,8	6/9,3	8/6,7	2/7,5	1/3,5	3/5,5
Po ukończeniu czeskiej szkoły		9/23,7	21/26,3	11/20,7	19/29,2	30/25,4	1/3,7	2/7,1	3/5,5
Język nauczania nie ma znaczenia		24/63,2	43/53,7	32/60,4	35/53,8	67/56,7	20/74,0	23/82,3	43/78,1
Nie mam zdania		3/7,8	10/12,5	8/15,1	5/7,7	13/11,0	4/14,8	2/7,1	6/10,9
Razem		38/100	80/100	53/100	65/100	118/100	27/100	28/100	55/100

W większości młodzież uważa, że język nauczania w szkole nie ma znaczenia, jeżeli chce się zdobyć dobrą pracę (63,2% ósmoklasistów z Karwiny, 53,7% ósmoklasistów z Czeskiego Cieszyńska, 78,1% gimnazjalistów z Czeskiego Cieszyńska). Wśród 26,3% uczniów szkoły podstawowej w Czeskim Cieszyńsku panuje przekonanie o łatwości zdobycia pracy po szkole średniej (23,7% uczniów karwińskich i 5,5% gimnazjalistów podziela to przekonanie). Mało osób jest zdania, że ukończenie szkoły z polskim językiem nauczania ułatwia otrzymanie dobrej pracy.

To, że przeważająca liczba młodzieży wyraża opinie o możliwości zdobycia dobrej pracy bez względu na język nauczania w szkole, jest objawem pozytywnym normalizowania się stosunków narodowościowych na Zaolziu. Nie muszą się obawiać, że kończąc szkołę polską, będą mieć kłopoty ze znalezieniem pracy.

Wiedząc, jaką opinię mają narodowościowe szkoły (jeżeli chodzi o możliwość zdobycia dobrej pracy), warto zainteresować się wyborem przez młodzież dalszej drogi kształcenia. Plany ósmoklasistów dotyczące wyboru szkoły ponadpodstawowej przedstawia tabela 4.

Tabela 4

Plany szkolne ósmoklasistów

Kategoria wyboru	Szkoła miasto	Polskie szkoły podstawowe			
		Karwina	Czeski Cieszyn	Ogółem	
		Ogółem N = 38	Ogółem N = 80	Chłopcy N = 53	Dziewczęta N = 65
Nauka w czeskim technikum	—/—	3/3,7	3/5,65	—/—	3/2,5
Szkoła zawodowa	9/23,6	28/35,0	17/32,1	20/30,7	37/31,3
Czeskie technikum z polską klasą	7/18,4	2/2,5	3/5,65	6/9,2	9/7,6
Polskie gimnazjum	14/36,8	30/37,5	17/32,1	27/41,5	44/37,2
Czeskie gimnazjum	—/—	1/1,2	1/1,9	—/—	1/0,8
Brak odpowiedzi	2/5,3	—/—	1/1,9	1/1,6	—/—
Nie wiem	1/2,7	—/—	—/—	1/1,6	—/—
Inne	5/13,2	16/20	11/20,7	10/15,4	24/20,3
Razem	38/100	80/100	53/100	65/100	118/100

Prawie połowa respondentów (44,9%) będzie kontynuowała naukę w szkole ponadpodstawowej w języku polskim. Zapewne liczba ta byłaby większa, gdyby klasy polskie były w szkołach zawodowych — tak, aby młodzież nie mająca szans na dostanie się do gimnazjum, mogła również kontynuować naukę po polsku.

Niewielki odsetek badanych wybiera szkoły czeskie (2,5% — czeskie technikum, 0,8% — czeskie gimnazjum).

Wśród innych możliwości wyboru wskazywano: szkołę handlową, zdrowotną⁷, angielskie gimnazjum⁸, licea ekonomiczne.

Wybory i plany uczniów z klas IV gimnazjum polskiego przedstawia tabela 5.

Tabela 5

Plany życiowe gimnazjalistów

Kategoria wyboru	Szkoła	Gimnazjum polskie		
		Chłopcy N = 27	Dziewczęta N = 28	Ogółem N = 55
Studia		23/85,2	18/64,3	41/74,6
Szkoła pomaturalna		2/7,4	9/32,1	11/20,0
Wyjazd za granicę: czasowo na stałe		1/3,7	—/—	1/1,8
		1/3,7	—/—	1/1,8
Praca w przedsiębiorstwie państwowym		—/—	1/3,6	1/1,8
Razem		27/100	28/100	55/100

Gimnazjum jako szkoła ogólnokształcąca przygotowuje swoich absolwentów do studiów i szkół pomaturalnych. Tak również jest w przypadku gimnazjalistów cieszyńskich — 74,6% uczniów wybiera się na studia. Wymieniane kierunki to: ekonomia, medycyna, prawo, biologia, chemia, studia pedagogiczne, psychologiczne, humanistyczne, informatyczne, filologiczne, elektrotechniczne, kartografia.

Szkoły pomaturalne — jak deklarują — wybierze 20% badanych. O wyjeździe zagranicznym, czasowym lub stałym, myśli 3,6%. Tylko jedna osoba zamierza bezpośrednio po ukończeniu gimnazjum podjąć pracę w państwowym przedsiębiorstwie. Nikt z badanych nie zamierza pracować w prywatnym zakładzie ani zakładać własnego biznesu.

Z roku na rok wzrasta liczba studentów z Zaolzia na studiach w Polsce. W roku akademickim 1992/1993 w Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie na I roku studiów dziennych było 15 osób (13 na edukacji wczesnoszkolnej, 2 na wychowaniu przedszkolnym), na II roku 7 osób (6 na edukacji wczesnoszkolnej, 2 na wychowaniu muzycznym), na III roku studiuje 9 osób (4 na edukacji wczesnoszkolnej, 2 na animacji społeczno-kulturalnej, 3 na wychowaniu przedszkolnym).

⁷ Średnia szkoła zdrowotna jest odpowiednikiem polskiego liceum medycznego.

⁸ Uczeń nie sprecyzował bliżej, o jaką szkołę chodzi (prawdopodobnie o gimnazjum z angielskim językiem nauczania).

Badana młodzież również wyraża chęć studiowania w Polsce. Dla uczniów z klas VIII jeszcze za wcześnie na takie decyzje i w przeważającej części odpowiadają „nie wiem” (60,1%). Chciałoby u nas studiować 10,1% ósmoklasistów — ze względu na wyższy poziom, chęć dowiedzenia się czegoś więcej o Polsce, nauki po polsku. Nie ma planów studiowania w Polsce 29,6% respondentów, a tłumaczą to trudnościami z przekraczaniem granicy, dojeżdżaniem, chęcią studiowania w Czecho-Słowacji (obecnie w Czechach).

Chęć studiowania w Polsce deklaruje 38,1% gimnazjalistów, uzasadniając to wyższym poziomem studiów, lepszą znajomością języka polskiego, szansą na otrzymanie stypendium.

Nie chce studiować w Polsce 29,1% osób — wyjaśniając, że studia w Polsce są trudne i ciężko się na nie dostać, mają bliżej w Czecho-Słowacji, nie znają szkół po polskiej stronie, chcą pracować na Zaolziu.

Jeszcze w początkach 1991 roku ponad 2/3 ósmoklasistów z powiatu karwińskiego (69,1%) nie wiązało planów życiowych z Polską⁹, a w październiku 1992 roku już tylko połowa badanych. Nie jest to jednoznacznie wynik optymistyczny, wzrasta bowiem liczba niezdecydowanych (z zera do 22%). Plany życiowe związane z Polską deklaruje tylko 10,16% uczniów z klas VIII (chcieliby studiować, pracować, mieszkać). Prawie 18% badanych nie udzieliło odpowiedzi.

Wśród gimnazjalistów jest więcej osób deklarujących związek swoich losów z Polską (41,8% — w tym studia chciałoby podjąć 27,3%, pozostali pragnęliby uczyć się w szkołach pomaturalnych, pracować, utrzymywać kontakty towarzysko-rodzinne). Nie wiąże planów życiowych z Polską 30,9% uczniów z klas IV gimnazjum, 18,2% nie wie, czy takie będzie miało, 9,1% nie udzieliło odpowiedzi.

Zauważmy więc, że mimo uwarunkowań kryzysowych młodzież polska ze szkół średnich i podstawowych w większym już stopniu deklaruje związek swojej drogi życiowej z Polską. Być może Polska oznacza dla niej bliskie pogranicze (polską stronę Śląska Cieszyńskiego, uczelnie i szkoły Polski, miasta Podbeskidzia) niż tereny czy instytucje w głębi kraju.

Związek drogi życiowej (nawet dla niewielkiej liczby badanych) z tymi terenami jest bardziej realne niż nastawianie się na daleką migrację.

Sytuacja młodzieży polskiej na Zaolziu w stosunku do mniej licznych mniejszości etnicznych w tym okręgu nie jest najgorsza. Przypomnijmy,

⁹ Por. B. Grabowska: *Znajomość problemów Polski i plany z nią związane (na tle najnowszych faktów i głównych uwarunkowań)*. W: *Hierarchia wartości i plany życiowe dzieci z Zaolzia*. Red. T. Lewowicki. Cieszyn 1992, s. 118.

że po wojnie zniknęła mniejszość niemiecka (wysiedlona) i żydowska (wymordowana), ale pojawiły się tysiące przybyłych do pracy tutaj Słowaków, Cyganów (Romów), a nawet setki Węgrów i Greków. Nie mają oni swoich szkół — z wyjątkiem mniejszości słowackiej¹⁰.

Młodzież polska czuje się w polskiej szkole dobrze, chciałaby modyfikacji sieci szkolnej, jednak rozumie uwarunkowania istniejącej sytuacji.

¹⁰ Np. w Karwinie na 12 szkół podstawowych 8-klasowych i 2—4-klasowych z czeskim językiem nauczania, 2—8-klasowych z polskim językiem nauczania jest 1 szkoła 8-klasowa ze słowackim językiem nauczania. B. Grabowska, A. Szczurek-Boruta: *Osobowość uczniów klas czwartych i ósmych z Karwiny-Frysztatu i Karwiny-Nowego Miasta*. W: *Dzieci z Zaolzia...*